

»Slabo vam se piše«, govorili su komunisti čim su zarobili franjevce

ŠIROKI BRIJEG 1945.*

Svjedočenje očevidca komunističkog zauzimanja Širokog Brijega

► Piše: dr. sc. fra Andrija Nikić

Dana 7. rujna 1971. oputovao sam u Split. Otišao sam u stan Lj. B. S njim sam želio razgovarati o dani- ma u veljači 1945. provedenima na Širokom Brijegu. Bio je sa mnom i fra Oton Bilić. Počeli smo razgova- rati u 16.55.

– Bi li mi mogao štogod reći o svom životu na Širokom Brijegu? – upitao sam Lj.

– Bio sam na Širokom Brijegu više godina. Pohađao sam gimnaziju kao vanjski đak. Sve najljepše je osta- lo u mom životu, a u stvari tako je se tamo i proživio moj život.

– Jesi li bio na Širokom Brijegu u veljači 1945. – upitao sam ga.

– Ne samo u veljači, nego sam ja bio tamo kad je bilo najgore. Bio sam tamo kad je pao Široki Brijeg. Pro- veo sam u skloništu preko 40 sati.

– Kad je to bilo? – nastavio sam.

– To je bilo 6. i 7. veljačo 1945. – odgovorio je.

– Kako je tada bilo na Brijegu – upitao je fra Oton.

– Bio sam u gimnaziji u jesen 1944. Tada je kratko vrijeme gimna- zija radila. Zaratilo je. Nadali smo se da će ratovi brzo završiti pa da će se ponovno učiti. To se nije dogodilo. Ratovi su trajali dulje vremena. Otiš- li su đaci kući, ali su se vraćali kasnije bilo da polagaju pojedine predmete, bilo da čuju vijesti o školi. U siječ- nju nas je bilo dobrinjak na Brijegu. Dočekali smo konac tog mjeseca. Tada je bilo nekih ponovnih borbi. Na drugim mjestima su već bor-

be završile, pa smo se nadali da će i ovdje ubrzo prestati. Ostali smo na Brijegu. Prvih dana veljače Njemci i ustaše su učinile jedan prodor prema područjima u kojima su se nalazi- li partizani. Partizani su se povukli prema Vrgorcu, Metkoviću. Na Širo- kom Brijegu se u to vrijeme nalazilo dobrinjak Njemaca i hrvatske vojske.

– Gdje su oni živjeli? Gdje se nalazio njihov položaj? – upitao sam.

– Položaj te vojske nalazio se gore u šumi, kad se ide prema Uza- rićima. Zatim se nastavlja prema onom bunkeru iznad gimnazije, ide kroz šumu, gdje se sada nalaze stano- vi za profesore, spušta se kroz šumu na Spašu, niz Bakamušu i spaja se s putem koji vodi za Mokro. Odatle se nastavlja malo šire... i ide u Klanac. U samostanu nikada nije bilo vojske. Da li ih je bilo u gimnaziji? Ne znam. Znam da je u sjemeništu bilo nekih soba u kojima je često bilo puno svi- jeta iz okolnih sela. Oni su se plašili kod svojih kuća pa su došli ovdje. Fratri su im dali da se sklone gdje bi mogli spasiti život.

– Kad su se vodile borbe na Bri- jegu u veljači 1945? – nastavio sam.

– Prvih dana veljače bilo je hlad- no. Na Brijegu nije bilo snijega, ali ga je bilo na sjevernom predjelu

kraja. Dana 5. vidjeli smo da se na položajima vojska sprema. Dana 6. ujutro oko izlaska sunca ili možda i malo kasnije počelo je grmiti iz topo- va. Sve se razbježalo. Neki su se sakrili u podrumu, drugi su otišli pre- ma mlinici, a ja i još nekoliko đaka, okolnog svijeta i, kako se sjećam fra Dobroslav Šimović, fra Tadija Ko-

žul i fra Arkan- deo Nuić smo se sklonili u protua- vionsko skrovište. U samostanu nije nitko, bar ja ni- sam nikoga vidio da je ostao osim bolesnog i starog fra Marka (Bar- barića). Tu smo

stali tihi. Ništa se nije govorilo. Na- lazio sam se u skloništu prema donjoj strani. Tako sam mogao kroz otvor vidjeti tri ubijena vojnika. Nosili su sivkasto odijelo, čini mi se, to su bili Njemci. Borbe su se vodile cijeli dan. Uveče su prestale. Tada je netko oti- šao iz skloništa i u pekari (tamo gdje je danas kuća časnih sestara) nanizao ili stavio u neku vreću nekoliko ko- mada kruha. Ponegdje se opet pripu- cavalo. Tada se taj u strahu skrivao i donio nam u sklonište samo jedan komad kruha. Ostalo je izgubio na putu. To smo podijelili. Nismo po puno dobili.

– Je li itko pripremao vruću hra- nu? – upitao sam.

– Nikome nije ni padalo na pa-

Položaji branitelja Širokog Brijega bili su izvan samostanskih prostorija. U samostanu nikada nije bilo vojske. Jedino je u samostanskim prostorima bilo civila koji su došli skloniti se pred borbenim djelovanjima.

* Svjedočanstvo iz zbirke *Svjedočanstva očevidaca* što ju je 1971. sastavio fra Andrija Nikić. Tekst donosimo u izvorniku.

Jedinice komunističke I. tenkovske brigade u dvorištu konvikta u veljači 1945.

met ložiti vatru, a kamo li biti u kuhinji. – odgovorio je.

– Što se odvijalo dalje? – zapitao je fra Oton.

– Te večeri – nastavio je Lj. – mirno smo stajali u skrovištu. Ništa se tu nije vidjelo. Prije je sklonište bilo rasvijetljeno, ali za vrijeme ovih borbi žica je bila prekinuta ili centrala nije radila i tako struje nije bilo. Bilo kako bilo, unutra se ništa nije vidilo. Mirno smo se skupili i šutili. Noć je bila duga. Čekali smo što će se dogoditi. Fratri nisu bili uznemireni. Tješili su nas da nam se nema što dogoditi jer smo pravi... Možda sam malo i spavao. Ujutro smo čuli neko puškaranje. Nije bilo žestokih borbi. Čuli smo neki poziv da iziđemo. Rekli smo da hoćemo... Tada smo čuli detonaciju nekoliko bombi na strani skloništa prema samostanu. Mi smo bili u središnjim prostorijama skloništa. Nikome se ništa nije dogodilo. Ostali smo mirni... Poslije toga ubrzo počuo se jedan glas: Iziđite, došli su partizani. Jedan fratar se javio i rekao da smo mi i prije bili spremni izići, a tada su bile bačene bombe na naš izlaz... Taj se predstavio i mi smo izišli. Kad smo izišli, vidio sam partizane. U skloništu je ostao jedan ustaša Damjanović. Kasnije se tu ubio. Na izlazu smo već bili praćeni od partizana. Izišli smo pred samostan. Tu su nas brojili.

– Sjećaš li se koliko vas je bilo? – upitao sam.

– Ne sjećam se. – odgovorio je.

– Sjećate li se tko vas je prebrojavao? – nastavio sam.

– Neki mladić. – odgovorio je.

– Je li vam štogod dao, krunha... – rekao sam.

– Ne sjećam se. – odgovorio je ponovno.

– Jeste li tu vidjeli kakve kamione? – nastavio sam dalje.

– Čini mi se, da se u kamion tovarila roba iz samostana, a kad sam ušao vidio sam prašinu. Razvaljivana su vrata i vojska partizanska je iznosila svašta.

– Jeste li pred samostanom vidjeli mrtvih vojnika. – rekao sam.

– Ne sjećam se, da sam ijedan leš vidio. – reče.

– Što se odvijalo dalje? – reče fra Oton.

– Poslije brojanja i popisivanja ušli smo u samostan. Na hodniku nas je opet prebrojavalo. Tu sam vidio i druge fratre i đake. Bili smo na hodniku. Sjećam se da nam je fra Arkandeo Nuić dao po jednu kocku šećera i rekao: »Eto, ovo smo mi štedili za Vas, evo vam po jedna kockica, ona će vam možda biti za-

dnja.« Ušli smo u jednu veću sobu (zbornicu). Unutra smo stajali mirno. Tu sam vidio da su donijeli ili dovukli fra Marka Barbarića. On je sjedio, izgleda mi da su mu bili nešto napravili za ležanje, ali on je sjedio i disao duboko. Dok smo bili unutra, često je k nama dolazio po netko od oficira. Pitao nas je za podatke. Uvijek se nalazio oko vrata neki partizan koji je držao stražu. Bio je neki oficir koji nas je ispitivao. Jednom je rekao i ovo neka trojica najmanjih iziđe. Ja sam se propinjao. Strašio sam se što će se dogoditi, ali upri prstom da i ja iziđem. Iz skupine smo izdvojeni: ja, jedan iz Travnika, koji je tu naišao i Andrija Pervan. Zaboravio sam reći da je na početku jedan oficir govorio da se razdvoje oni đaci koji su vanjski đaci i oni koji su nutarnji. Nikoga nisam vidio da se odvojio za vanjske, pa se ni ja nisam izdvojio, nego otišao s ostalim đacima skupa. Kad su nas trojicu izdvojili, otišli smo u drugu sobu, tu su nas ispitivali. Bio je to neki mladi oficir. Pitao je prvoga koga ima kod kuće, rekao je da ima oca. – A gdje ti je otac? Dijete

je ušutilo, tada ga

je taj oficir počeo udarati. Oficir je pitao zatim Andriju Pervana. – Zašto si ovdje na Brijegu? Čemu su te fratri učili? Odgovorio je da je išao u školu i učio dok nije prestala škola. Nastavio ga je pitati koga ima kod kuće. Kad je rekao da ima oca, odmah je oficir rekao je li u ustašama. Što je branio... Ubijao je narod... Dijete je šutjelo. On ga je udarao. Došao sam na red ja. Strah me je obuzeo. Šutio sam i u sebi osjećao kako li će mene udarati. Oficir me je upitao kako mi je ime. Rekao sam: Lj.

– Dobro imenjače. Koga imaš kod kuće?

– Majku.

– A gdje ti je otac?

Komunisti su razvrstavali uhićene prema nekom svom kriteriju. Među napadačima bilo je i onih koji su se školovali kod franjevaca na Širokom Brijegu.

Kosti ubijenih i zapaljenih fratara u ratnom skloništu 10. rujna 1969., prije ekshumacije

– U Americi?

– Kad je otišao? – nastavio je.

– Davno.

Mene nije udarao nego je rekao da mi se ne će ništa dogoditi. Reče nam da će nam dati propusnice i da ćemo ići prema Ljubuškom. Ostali smo još u samostanu. Fra Borislav Pandžić je razgovarao ponekad s partizanima. Sjećam se da sam čuo »Slabo vam se piše«.

– Je li tu bilo vama poznatih partizana? – Upitao sam.

– Čuo sam da su se tu nalazila i dva brata Olujića, Aco i Ante. Oni su bili u gimnaziji na Brijegu. Stariji je bio u četvrtom razredu kad sam ja bio u prvom. Otišli su u partizane. Bili su, kako rekoh, na Brijegu. Možda je s njima razgovarao fra Borislav i tek onda rekao Ante Olujić: »Slabo vam se piše, ali ja ću se zauzeti za vas.« U sobi se šutilo. Svećenici su davali odriješenja. Počelo je dijeliti od nas civile. Otišli smo i mi uveče. Andrija Pervan je tražio da ponese i stvari; govoreno mu je da se ne brine ni za što. Stvari će večeras stići po-

štom. Ništa uza se nismo imali osim propusnice. Već je bilo sunce zašlo. Bilo je doba Zdravo Marije, mi smo pošli niza stranu. Kad smo došli do prve kuće (gdje je danas gostionica), Andrija Pervan reče da je izgubio propusnicu. Zamolio nas da se vratimo s njim. Nismo pristali. Bilo nas je strah. Nas dvojica smo otišli, a on se sam povratio nazad. Nikad ga kasnije nisam susreo.

– Što je bilo s fratrima na Brijegu? – upitao sam ga.

– Fratři su ostali u sobi. – odgovorio je.

– A kad si čuo da su fratři pobijeni? – nastavio sam.

– Kasnije, možda do koji mjesec dana.

– Zašto su ubijeni?

– Govoreno je da su pucali iz samostana na partizane.

– Mora da je tako i bilo, jer je čovjek koji vam je to govorio bio na licu mjesta pa to vidio. – nastavio sam ponovno.

– Ne znam tko je to govorio. To se govorilo na sve strane, ali to nije

istina. Nije istina, najprije da je itko od nas pucao iz skrovišta. Zatim nije nitko pucao iz samostana jer tamo nikoga osim fra Marka (Barbarića) nije ni bilo. Drugi su bili u podrumu, a odatle se ne vidi ništa ispred samostana.

– Je li pucao fra Marko Barbarić? – upitao sam ga.

– To je bio bolesni starac. – reče.

– Ništa nije mogao.

– Možda je prebolio u to vrijeme. – nastavio sam.

– Ajde, nemoj ništa govoriti. Nije mogao ništa, kad su ga snijeli. Tada sam ga vidio kako izdiše.

– Mora da su fratři bili krivi. – rekoh.

– Kako krivi? O tome nema ni govora. – reče.

– Je li se govorilo da su fratři polijevali vojsku vrelin uljem kad su se nalazili ispod samostana? – postavio sam mu pitanje.

– Ni o kakvu ulju na Brijegu u to vrijeme nije se moglo ni govoriti. – odgovorio je.

– Možda vi kao đaci niste znali

za to ulje. Znali su fratri i onda su ga ugrijali i polijevali. – rekoh.

– Nikakva vatra nije naložena u to vrijeme na Brijegu. Onaj kruh što je nama donesen 6. uveče je bio već prije nekoliko

dana ispečen. U samostanu nitko nije mogao ložiti vatru. O ulju nema ni govora.

– E pa zašto su ti fratri ubijeni? Bili su suđeni, našla se krivica i došla je presuda po kojoj su morali umrijeti. – nastavio sam.

– Ništa oni nisu bili krivi. Bili su krivi jer su fratri. Jednako smo svi krivi koji smo se gore našli. O suđenju nema ni govora. Presuda im je bila: habit.

– Je li netko od tih fratara ipak nešto učinio i na taj način zaslužio smrt? – rekoh.

– Nitko nije zaslužio smrt. Možda se moglo samo pozvati direktora gimnazije jer je po službi morao komunicirati s raznim osobama. Zatim

Nema ni govora da su fratri pucali na partizane i da su ih polijevali vrelin uljem. Osim teško bolesnog fra Marka Barbarića, nitko nije bio u gornjim samostanskim prostorijama odakle se možda moglo pucati, a vatra se nije ložila već dva dana.

ni pozdravljao pozdravom Za dom spremni, a nije ni dao, nego je govorio budite vi spremni za latinski. Ako je možda tkogod štogod učinio pismeno ili usmeno, taj čovjek je otišao s Brijega, udaljio se. Od onih koji su pobijeni na Brijegu nitko nije bio kriv.

– U koje doba dana su fratri ubijeni? – rekoh mu.

– Vidio sam ih prije nego sam otišao s Brijega. To je bilo 7. veljače uveče, oko Zdravo Marije.

– E zašto su fratri ubijeni? – opet rekoh.

– Ubijeni su jer su bili vođe u Hercegovini na kulturnom, socijalnom i nacionalnom polju. – odgovorio je.

je možda skrivio fra Didak Ćorić kao ekonom, morao je kupovati potrebne stvari, a usput je nama bio profesor. Fra Živko nam ni o čemu nije govorio nego o latinskom. Nije

Već smo završili razgovor. Sišli smo niz stubu. Kad smo bili pred vratima, opet sam mu postavio pitanje.

– Naši fratri na Brijegu su bili krivi i zato su ubijeni. Jer smrt mora biti kazna za zlodjelo.

– Fratri na Brijegu nisu ništa skrivili. Krivi. Ni za zatvor.

– Jesu bar za zatvor. – nastavio sam.

– Ajde, bolan, mislio sam tim reći da kao što nisu ništa skrivili za smrt, još manje su skrivili za zatvor.

– Eto, recimo da su skrivili za zatvor. Koliko bi trebali biti u zatvoru? – rekoh pred njim.

– Ni časa!

Jesu li zaslužili deset (10) dana? – nastavio sam.

– Nemoj, molim te, o tome ni misliti. Već sam ti rekao da nisu ništa skrivili. Nisu za zatvor ni časa. Ja ih poznam. S njima sam živio. Jedino bi ih trebalo nasljedovati.

(Široki Brijeg je pao 7. veljače oko 11.00. Razgovor smo završili oko 18.00.)

Humac, 8. rujna 1971. ✍

Konvikt, negdašnji fratarski dućani i ranjena samostanska crkva

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesna« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«, VIII., 1 (14), Široki Brijeg, 2015., siječanj – lipanj, 2015.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
BiH: Kard. Stepinca 14,
88220 Široki Brijeg
HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid

Veza:
tel.: (039) 700-325
faks: (039) 700-326
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF;
6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR;
CH 8,50 CHF; SAD 13 USD; Canada
13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga... (s naznakom za Vicepostulaturu i nakanu):

- a) poštanskom uputnicom
- b) UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovna Ljubuški:

žiro-račun (BiH): 3381602276649744
devizni račun (inozemstvo):
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Naizgled je prošlo tako mnogo vremena otkada su komunisti željeznom metlom počistili krajeve kojima su prošli i nad kojima su zavladaali. Ipak, sve je još, na žalost, svježije i utječe na naše živote. Kad čovjek o svemu razmisli, onda zaključuje da je to zbog toga što se dotični ni dandanas nisu pokajali za svoja počinjena zlodjela. Umjesto toga oni govore o zastranjivanjima. Da ne bi! Hrvatska današnja historiografija sve više i više razotkriva to prikrivanje. Komunistička je bio zločinačka ideologija i želimo li naprijed, trebamo se osloboditi njegovih naslaga. Jasno i bez ikakvih govornih smicalica.

Hercegovačka franjevačka provincija, odnosno Vicepostulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«, nema, stalno to naglašavamo, zadatak tražiti ubojice i ispravljati povijesni govor, nego među svojim ubijenim članovima pronalaziti tragove mučeništva. I to neumorno činimo, iz dana u dan. Ove godine obilježavamo 70. obljetnicu nepravedna, ničim zaslužena, ubojstva naše braće. Program obilježavanja protegnut ćemo kroz čitavu godinu i uz Božju pomoć nadamo se da će biti bogat ili primjeren, kako hoćemo. U sve spada i obilježavanje žrtvoslovnih mjesta. To je glede vanjskoga očitovanja. Što je s onim nutarnjim? Na to svatko od nas treba odgovoriti. U tom nesretnom Drugom svjetskom ratu ginuli su ne samo hercegovački franjevci nego i mnogobrojan puk Božji. Prisjetimo se svega toga u

svojim srcima i nastojmo osloboditi svoju dušu za istinsku slobodu. Nju nam nije darovao nikakav komunizam ili antifaziizam, kako sada vole govoriti, nju nam je darovao Bog preko krunice obješene o vratu naših bojovnika u Domovinskom ratu.

Dok pišem sve ovo, čitam što je kroz nekoliko zadnjih mjeseci Ministarstvo, nekada hrvatskih, branitelja, kojemu je pripojen Ured za istraživanje komunističkih zločina, uradilo glede žrtava iz Drugoga svjetskog rata i poraća. Osobno je to pismo i pitam se zbog čega o svemu nisam saznao iz medija koje redovno pratim? Očito im to ne odgovara. Moraju nešto raditi pa kad je tako, neka se o svemu što manje čuje. Zbog svega nema ni govora o pokopu tih žrtava. Vjerojatno se, kao u primjeru Sinca i Vrgorca, sve radi na brzinu i bez nazočnosti svećenika i javnosti. Na njihovu žalost sada ne mogu reći da nisu znali ili da sve rade stručno i po zakonu. U ljetošnjem broju *Hrvatske vjernosti* perom stručne osobe objašnjeno je koji bi se postupak pri tome trebao primijeniti. A njima je teško pročitati te dvije stranice??!

Odgovorani je posao istraživati samo jednu žrtvu, a kamoli njih nekoliko stotina tisuća. Ali je i častan te to netko mora učiniti. Pomognimo koliko možemo i molimo se da uključeni u taj rad smognu snage sve obaviti kako treba. Bog i žrtve bit će nam zahvalni.

Mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Pobijeni	38
Podsjetnik	18	Djela pobijenih	44
Povijesne okolnosti	24	Odjek u umjetnosti	47
Povjerenstva	27	Nagradni natječaj	48
Stratišta	28	Razgovor	52
Istraživanja	30	Podlistak	57
Glas o mučeništvu	33		